

V. S. Kalashnyka. – Charkiv : Prapor, 2005. – 992 s.

18. Ukrayinska radyanska entsyklopediya. V 12 tomach / Za red. M. Bazhana. – 2-ge vyd. – K. : Gol. redaktsiya URE, 1974–1985.

19. Filosofskiy slovnyk sotsialnykh terminiv / V. P. Andruschenko, M. I. Boychenko, M. I. Mykhalchenko, T. V. Andruschenko. – 3 vid., dop. – Charkiv : R.I.F., 2005. – 670 s.

Syla V. Hr., PhD student of the Humanitarian Disciplines Department, Chernihiv State Institute of Economy and Management (Ukraine, Chernihiv), vladmila@mail.ru

The Concept of Community: an Interdisciplinary and Socio-Philosophical Context

The results of the analysis of the specific interpretation of the term “community” in contemporary social science are presented in the article. “Community” concept’s potential as a methodological tool for building socio-philosophical theoretical constructs is revealed. Community phenomenon is manifested at a practical level as a socio-historical formation of the modern form of social life and self-organization of people, which is built around the social life of the individual. Theoretically community is seen as a semantic and symbolic ideological construct, the archetype of an ideal model of interaction between people is spiritual and existential principles. The concept of “community” in modern terms becomes an effective representative of the social in all its complexity, inconsistency and integrity.

Keywords: community, civil society, social community.

Сила В. Г., аспірант кафедри гуманітарних дисциплін, Чернігівський державний інститут економіки та управління (Україна, Чернігів), vladmila@mail.ru

Концепт сообщества: междисциплинарный и социально-философский контекст

Освещены результаты анализа специфики толкования понятия “сообщество” в современном обществознании, раскрыто его методологический потенциал как инструмента построения социально-философских теоретических конструкций. Феномен сообщества проявляется на практическом уровне как социально-историческая формация, современная форма социального бытия и самоорганизации людей, вокруг которой строится социальная жизнь индивида. На теоретическом уровне сообщество рассматривается как семанто-символический мировоззренческий конструкт, архетип идеальной модели взаимодействия людей, имеющий духовно-экзистенциальные основы. Концепт “сообщество” становится эффективным репрезентантом социального во всей его сложности, противоречивости и целостности.

Ключевые слова: сообщество, гражданское общество, социальная общность.

* * *

УДК 1(342.7)

Коноваленко–Монзолевська Н. В.
аспірантка, Національний педагогічний університет
ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ)

ФІЛОСОФСЬКЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СВОБОДИ СЛОВА: “ВІД КРИТИКИ ІДЕОЛОГІЇ” ДО “УПРАВЛІННЯ СПІЛЬНИМ”

Питання легітиматії шляхів забезпечення свободи слова під філософським кутом зору розглядається не стільки як політичне та правове, скільки як ідеологічне та моральне. На прикладі філософських розробок Ю. Габермаса та соціально-теоретичної концепції спільного, розробленої економістом Е. Остром проаналізовано логіку такої легітиматії у сучасному суспільстві. Застосовано метод герменевтичної інтерпретації концепції спільного Елінора Остром в контексті філософської концепції громадськості Юргена Габермаса. Будь-який тип розвитку суспільної свободи взагалі і свободи слова зокрема, може якісно оформитися лише на тлі переборення ідеологічних процесів маніпуляції масовою свідомістю, яка глибоко деформувала процеси комунікації. Ефективно керувати спільними благами можна, лише створивши законодавство, що не суперечить місцевим неписаним нормам. Парнерські стосунки між державою та суспільством передбачають жорстке “опонування влади” звадяки інституційному розвитку свободи слова і контролю за нею з боку населення, громадянських інституцій.

Ключові слова: свобода слова, легітиматія, критика ідеології, управління спільним.

Питання легітиматії шляхів забезпечення свободи слова під філософським кутом зору розглядається не стільки як політичне та правове, скільки як ідеологічне та моральне. На прикладі філософських розробок Ю. Габермаса та соціально-теоретичної концепції спі-

льного, розробленої економістом Е. Остром проаналізовано логіку такої легітиматії у сучасному суспільстві.

Розвиток суспільної системи в сучасних умовах визначається логікою науково-технічного прогресу, який став основою виправдання існуючих відносин. Ю. Габермас дає докладну характеристику “технократичної свідомості” як нової форми ідеології. Переймаючи функції ідеології лібералізму XIX ст., “технократична свідомість”, на його думку, стає подвійною. З одного боку, вона є “менш ідеологічною”, ніж колишня ідеологія, у тому змісті, що не має такої нав’язливої і примусової сили, якою володіла політична ідеологія раніше. Але, з іншого боку, наука і техніка впливають на суспільний розвиток “залізною логікою панування”, навіть більш дієвою, ніж ідеологія старого типу. Перевага “технократичної свідомості” перед ідеологією старого типу полягає у тому, що вона звільняється від деяких істотних елементів “хибної свідомості”. Вона вже не є “містифікацією інтересів”, “раціоналізованою фантазією бажань” чи “ілюзією” у фрейдівському змісті. “Каузальність розкритих символів і неусвідомлених мотивів, які створює хибна свідомість як сила рефлексії... більше ніяким чином не знаходиться в основі технократичної свідомості. Вона є менш вразливою через рефлексію, тому що більше не є тільки ідеологією. Тому що вона більше не виражає проєктів “гарного життя” при поганій дійсності...” [4, с. 88].

Сутність “стратегії масового просвітництва” полягає в боротьбі “проти де інтелектуалізації, декультуризації і деполітизації громадськості”. Ця “стратегія”, вважає Габермас, повинна бути зверненою насамперед проти апарату маніпуляції, що веде свідомість населення або в приватну сферу, або спрямовує усі його афекти в русло політичних суджень правлячих кіл. Габермас вважає за необхідне застерегти, що боротьба проти деполітизації громадськості повинна вестися на основі “дискусійного з’ясування протиріч” у рамках існуючих демократичних інститутів, що “боротьба проти конституції була б в однаковому ступені як необґрунтованою, так і самогубною” [3, с. 43]. Завдання полягає у тому, щоб продовжити історичну трансформацію ліберальної правової держави у соціально-державну демократію на основі громадянської суспільної дії і ціннісно-конституційних норм.

Послідовники даної концепції Ю. Габермаса пропонують своє вирішення проблем сучасного індустріального суспільства. Як головний інструмент здійснення реформістської програми вони пропонують довгострокову стратегію масового просвітництва, спрямованого на усунення неосвіченості, некультурності і деполітизації широких мас населення. Сучасна соціально-філософська парадигма, збагачена розробками теорії політики, аналітичної, герменевтичної філософії, все більше звертається до проблеми комунікації, що розуміється в якості загальної міжіндивідуальної та міжгрупової взаємодії в рамках мовного та соціального дискурсу. Ключовим елементом оголошується не індивід і не суспільство, а комунікація між людьми в рамках сім’ї, дружніх та професійних контактів, релігії і т.д.

Але будь-який тип розвитку суспільної свободи взагалі і свободи слова зокрема, може якісно оформити-

ся лише на тлі переборення ідеологічних процесів маніпуляції масовою свідомістю, яка глибинно деформувала процеси комунікації. Ідеологія поглинула соціальну та природну дійсність, породивши одномірну свідомість. Ідеологізація усіх сфер дійсності пов'язана з маніпулюванням свідомістю мас засобами ж масової комунікації. Це призводить до появи, за висловом Г. Маркузе, “одномірної свідомості”, яка є глибинною передумовою зруйнування суб'єктивності. Одномірна людина ототожнює світ “того, що має бути” (Sollen) зі світом буття (Sein). Відбувається явище безпосередньої ідентифікації індивіда з умовами його існування, що перекреслює сам факт існування його внутрішнього світу. Він співвідносить своє існування лише з сучасним моментом, тим самим випадаючи з історії і соціального життя. Мислення одномірності також обмежує контакт зі світом поверховістю, не зачіпаючи глибинних структур та закономірностей. Проявом та однією з причин цього є явище ідеології, яка стала всепроникною. Вона перестала бути лише явищем зі сфери відношення “люди–люди” або міжгрупових відносин; вона вийшла на арену відношень “люди–буття” в масштабі усієї цивілізації. Людина, замкнута в структурі одномірності, приречена на несправжню свідомість і не здатна протистояти нав'язуваному порядку мислення та дій, оскільки всякий спротив передбачає наявність вільного внутрішнього світу.

Врятування розуму і свідомості від руйнуючої суспільну єдність ідеології повинно відбутися в комунікативних актах спілкування, які визначають сутність свідомості і свідомих дій людей. Зміна розуміння та інтерпретації світу є передумовою змін у світі. Про це писали в “Негативній діалектиці” Т. В. Адорно, підкреслюючи значення мімезису у мові, А. Лефевр, Л. Гольдман і, особливо Ю. Габермас у творах “Теорія комунікативної дії” та “Моральна свідомість і комунікативна дія”. Доцільним пошуком конкретних шляхів у майбутнє, справжнім марксистським поєднанням теорії та практики є розробки Габермаса у сфері комунікативності і деліберативної демократії, згідно яких рівність як існуючих, так і виникаючих традицій у розвитку людства повинна забезпечуватися тим, що вони зобов'язані відповідати єдиній вимозі: не претендувати на статус панівної ідеології, визнавати головною умовою власної свободи підтримку аналогічної всебічної свободи інших.

Висхідним пунктом є те, що під впливом класового розділу та ідеологічного мислення процеси міжлюдської комунікації піддаються чисельним деформаціям. Габермас прямо визначає владу та ідеологію як “викривлену комунікацію” (*verzerrte Kommunikation*). Тобто у зв'язку з існуванням класів та ідеологій комунікація відхиляється від оптимального стану. Габермас підкреслює роль Маркса як критика та аналітика ідеології. Маркс виділяє кілька типів ідеологічних ілюзій. По–перше, це – характерна для ідеології “ілюзія універсальності”. Мова йде про те, що ідеологія дозволяє собі говорити від імені колективів, значно більш широких, аніж ті, інтереси яких вона репрезентує. По–друге – це “ілюзії видимості та природності”: соціально обумовлені риси речей та явищ подаються в якості природно обумовлених. Комунікативна теорія вказує на значимість для антро-

погенезу появи комунікативного виміру (мови) – тобто заміни інстинктивного управління поведінковим управлінням, яке здійснюється за допомогою суспільних норм і мовних стимулів. У першому випадку людський рід був об'єктом еволюції, у другому – став суб'єктом історії і творцем буттєвих форм. Однак в процесі відчуження місце світу практики, тобто світу міжлюдських відносин, опосередкованих практикою та мовою, займає світ ідеології та маніпуляції. Людина із суб'єкту перетворюється в об'єкт процедур, які подібні маніпуляціям з неживими предметами. Тому світ, в якому практика повністю поглинена технологізованою ідеологією – це світ тотального відчуження, перетворення людських відносин в предметні і оречевлені.

Звільненням від такого стану стає побудова суспільства, яке гарантує своїм членам розвиток взаємної комунікації вільним від будь–якого панування засобом. Умови для подібної комунікації такі: кожний, здатний до мови та діяльності суб'єкт може приймати участь у дискурсі; кожний може виступати в дискурсі з будь–яким твердженням і висловлювати свої погляди, бажання, потреби; ніхто з тих, що беруть участь у дискурсі не повинні зазнавати і створювати перешкод у вигляді примусу, що є похідними від відносин панування. Наслідком цього буде подолання ситуації відчуження та ідеології, як “хибної свідомості”, тобто тих факторів, які викривлюють та обмежують людську комунікацію.

Процес інституалізації свободи слова у процесі становлення в Україні громадянського суспільства ускладнюється нагальною необхідністю модернізації державної системи та проведення комплексної політико–правової реформи. Саме така модернізація, як переконує світовий досвід, може стати способом подолання суспільної кризи у сферах легітимності, участі у прийнятті рішень та регулюванні конфліктів.

Криза легітимності свідчить про те, що політична влада поки не здатна переконати суспільство в необхідності й оптимальному функціонуванні існуючих державних інститутів і влад. Це зумовлене кризою самого державного ладу, його номенклатурно–тінювим характером, незбалансованістю противаг всіх гілок влади, зневірою самих громадян у те, що ця держава функціонує саме для них. Переважна більшість українських громадян далеко не переконані в тому, що саме ця держава надасть їм найкращі можливості для автономного самопрояву у різних сферах суспільного життя. Тому подолання загальної зневіри вбачається в проведенні правових, економічних та політичних реформ, які призвели б до автономного функціонування економічної і політичної сфер, доступу до власності різних суспільних груп, в налагодженні ефективності дій всіх гілок влади, в цивілізованому діалозі між державою та групами інтересів.

Криза участі пов'язана з зростанням у процесі трансформації суспільства специфікованих груп інтересів, які поступово намагаються мати доступ до прийняття політичних рішень, конкуруючи з державною бюрократією. В умовах сьогодення, перспектива функціонування сталого громадянського суспільства залежить, як від формування раціональної бюрократії, здатної сприяти цьому процесові, так і від можливостей зростання рівня політичної культури населення.

Ю. Габермас, в цьому зв'язку, слушно підкреслює, що "Інституалізована правом роль громадян мусить бути вписана в контекст вільної політичної культури" [3, с. 231].

З іншого боку, громадянське суспільство мусить сприяти децентралізації влади – соціальної, економічної, політичної, інформаційної, тощо. Плюралізація влади завдяки свободі слова постане надійним гарантом диездатного громадянського суспільства та сприятиме вихованню демократичної політичної культури. Безсумнівно, наше суспільство ще не усвідомлює повною мірою цивілізаційну роль громадянського суспільства. Якщо на Заході уявлення про інститут свободи слова у громадянському суспільстві як просторі інтеракції держави і суспільства приватних власників застаріло, поступившись місцем моделі вільних комунікативних асоціацій, які створюють центри автономної комунікації і спираються на сукупність рівних громадян, то для України, як і для решти постсоціалістичних країн, актуальною є саме перша модель.

Формулюючи положення правової системи, засновники ідей демократії з її поняттям *природних і невідчужуваних й необмежених свобод*, як базових умов її існування, керувалися й іншими політико-правовими ідеями, демократичними ідеалами і цінностями. Тут і республіканський лад, і всезагальний захист приватної власності, і теорія суспільного договору, і "природні" права і свободи громадян, і панування права, і політичний плюралізм, недовіра до влади уряду і її обмеження [1, с. 8]. У своїй сукупності ці ідеї відображені на скрижалях доктрини свободи слова, права і утворюють зведення принципів демократії, конституціоналізму і правової системи.

Сама свобода слова є видатним демократичним механізмом, що втілює окреслені ідеали демократії [2, с. 267]. Еліно́р Остро́м – суспільствознавець, політолог та економіст, активний громадський діяч, перша жінка, яка отримала Нобелівську премію з економіки (2009 р.). Вона вивчала людську самоорганізацію, займалася дослідженням управління т.зв. "спільними ресурсами", які на відміну від суто суспільних благ – таких, наприклад, як атмосфера – де користування ними однією особою не зменшує кількість, доступну для інших, "спільні ресурси" – у тому числі і свободи громадян – можуть бути вичерпані.

Панацеї для вирішення проблеми спільних благ не існує. А якість громадського користування ресурсами залежить від особливостей кожної громади та її здатності до саморегулювання. "Люди здатні виконувати правила без тиску держави, виходячи з розуміння власних свобод. Це є інституційною основою суспільного". – пише Е. Остром у своєму творі "Керування спільним. Еволюція інституцій колективної дії" [5, с. 12]. Еліно́р Остро́м було присвоєно премію Ріксбанку Швеції пам'яті Альфреда Нобеля за вагомий внесок в "аналіз управління громадськими ресурсами".

На відміну від свого колеги з визнання – видатного теоретика постінституціоналізму Олівера Вільямсона, професор Е. Остром менш знана в академічних колах. Проте, після ближчого ознайомлення з її науковим доробком, більшість науковців сходяться на думці, що найвищу світову премію Остром отримала цілком за-

служено. У цих дослідженнях піддає сумніву традиційне економічне уявлення, що громадська власність зазвичай погано управляється і обов'язково потребує державного регулювання або ж приватизації. Її дослідження довели: економічний аналіз здатний пролити світло на менш досліджені інституційні форми організації суспільства. Економічні операції відбуваються не лише на ринках, а й у межах фірм, домогосподарств чи громад.

Проблематику управління громадськими благами Еліно́р Остро́м розкривала ще у 1960-х роках у науковій дисертації, присвяченій водному менеджменту. Центральним питанням скрізь залишалася оцінка ефективності дій місцевих громад в управлінні спільними ресурсами порівняно з централізованим державним чи приватним управлінням.

При цьому Остром використовувала міждисциплінарний підхід до вивчення економічних питань, активно використовуючи соціологічні, юридичні та географічні методи. Її роботи виглядають як дивне поєднання незвичних теоретичних моделей, офіційних статистичних даних та інноваційних польових досліджень. На думку дослідниці, управління громадськими ресурсами вимагає ширшого погляду на проблему. Протягом дослідницької роботи Остром збрала величезну кількість прикладів використання громадських ресурсів з усіх куточків планети. Її основною метою було порівняти, як різні громадські ресурси можуть використовуватися на місцевому рівні. Вона хотіла відкрити спільні для всіх випадків закони самоорганізації споживачів колективних благ.

Остром успішно продовжила наукові розробки в рамках інституційного напрямку суспільствознавства економічної теорії, довівши обмеженість неокласичного вчення при дослідженні неринкових систем.

Сфера управління спільними ресурсами віддавна не вписувалася в усталені теорії економічних класиків, що все сприймають крізь призму попиту, пропозиції та ринкового ціноутворення. Прийнято вважати, що спільна власність – це прямий шлях до колективної безвідповідальності. Однак, думка прихильників ринкового лібералізму про те, що найефективнішим способом використання громадських благ є надання їх приватним власникам, на практиці не підтверджується, оскільки приховує надто багато побічних наслідків. Приватна власність нерідко веде до надмірної експлуатації ресурсів і їх виснаження. Крім того, це приносить низку соціальних проблем, пов'язаних з місцевими громадами. Вони відчужуються від користування благами, які споконвіків вважалися спільними і нічийими водночас.

Повна передача спільних благ державі – теж не вихід. Бюрократична система управління громадськими ресурсами передбачає централізацію рішень, що відчужує координатора управління від кінцевого споживача. Такі державні рішення не можуть бути адекватними, адже встановлені згори правила зазвичай слабо прив'язані до конкретних потреб на місцях та ігнорують думку безпосередніх користувачів ресурсів.

Еліно́р Остро́м у своїй основній роботі "Управління громадськими ресурсами: еволюція інститутів колективних дій", опублікованій 1990 року, запропонувала піти третім шляхом – згадати про традиційне обцинне користування ресурсами, вивчити найуспішніші при-

клади і виділити їхні специфічні риси. Остром зуміла з нуля побудувати теоретичний фундамент для свого дослідження, критично переосмисливши загальноприйняті норми класичної економічної науки. Вона вийшла за рамки боротьби adeptів управління ресурсами на основі приватної чи державної власності.

У науковій праці Остром порушила питання легітимності встановлених зовнішніх правил. Неприйняття їх місцевими жителями та відсутність прив'язки до специфіки навколишнього середовища – головні причини провалу більшості донорських програм, організованих державою чи благодійними міжнародними організаціями. Вона зуміла довести тезу Ф. Хайєка про те, що законодавство – ще не закон. Її праця – це пошук глибинних причин самоорганізації в управлінні громадськими благами.

Виявлені закономірності показали, як ефективно керувати спільними благами, створивши законодавство, що не суперечить місцевим неписаним нормам. Дослідження також засвідчили, що місцеві громади можуть ефективніше управляти ресурсами порівняно з державою чи приватними власниками.

Перш ніж прийти до цього висновку, Остром поглибила наукове розуміння сутності громадських ресурсів шляхом класифікації усіх економічних благ. Громадські ресурси відрізняються від суспільних благ, що надаються державою, високою здатністю до подільності. Тобто існує можливість їх привласнення та використання конкретними індивідами або соціальними групами на місцях.

На основі численних емпіричних досліджень Остром прийшла до висновку, що місцеві громади часто розробляють дієві механізми прийняття рішень та ефективно впроваджують власні правила гри для вирішення можливих конфліктів інтересів між споживачами громадських ресурсів.

Дослідниця виділила ключові принципи, що сприяють успішній кооперації при управлінні спільними благами.

1. Безпосереднє спілкування між учасниками розподілу громадських благ. Якщо суб'єкти господарювання – приватні власники, державні служби або окремі члени громад – приймають рішення анонімно, без обговорення з місцевими жителями, зростає ризик виснаження ресурсів і ескаляція соціальних конфліктів.

2. Репутація учасників управління спільними ресурсами повинна бути відома усім членам громади. Принцип довіри – запорука успішного менеджменту.

3. Довший часовий горизонт сприяє утвердженню ефективніших правил користування ресурсами, про що свідчать результати традиційних форм самоорганізації. Найкращий стан спільних ресурсів забезпечують користувачі, які мають довгостроковий інтерес, інвестують у моніторинг та встановлення довіри.

4. Правила чітко закріплюють права усіх членів громади на користування ресурсами. При цьому обов'язки між учасниками розподіляються пропорційно до доходів, отриманих від використання спільного майна.

5. Користувачі узгоджують механізм санкцій. Він передбачає нагляд та покарання за порушення правил, які здійснює уся громада або підзвітна громаді особа.

6. Встановлюється градація санкцій: м'які покарання – при виявленні першого порушення, жорсткіші – при повторному нехтуванні правил учасником громади.

7. Право споживачів громадських ресурсів на самоорганізацію визнається зовнішніми органами влади.

Отже, Е. Остром довела, що люди здатні виконувати правила стосовно власності без зовнішнього тиску з боку держави. “Те, що ми спостерігаємо у багатьох місцевих громадах, часто дуже ефективне, однак не універсальне” – відзначає дослідниця [5, с. 34].

Важливим висновком її вчення є думка, що панацеї для вирішення проблеми спільних благ не існує. А якість громадського користування ресурсами залежить від особливостей кожної окремої громади та її здатності до саморегулювання. Отже, що впливає з результатів досліджень? А те, що правила, які нав'язуються зовні або продиктовані в односторонньому порядку – є менш легітимними і, швидше за все, будуть порушені.

Аналогічним чином, якщо ситуація управляється зсередини, то управління буде більш успішним. Ці принципи знаходяться в явному протиріччі до прийнятої тепер думки, згідно з якою контроль і санкції, мають знаходитися у віданні держави і мають здійснюватися державними органами.

Важливо розуміти складність і суперечливість процесу розвитку свободи слова в інституційній побудові громадянського суспільства. Суспільство може стати справді громадянським, якщо набуде самостійності, матиме власний ґрунт і пройметься духом свободи і водночас – відповідальності і, перш за все, – у сфері свободи слова. В Україні процес інституційного формування свободи слова у контексті розвитку громадянського суспільства лише розпочинається. У цьому контексті можна виокремити такі головні позиції: по-перше – неможливість і навіть небезпечність формування свободи слова “згори” за бажанням або за планом представників влади; по-друге – перед владою стоїть завдання формувати державу як максимально сприятливий інститут для розвитку свободи слова як однієї з головних свобод-передумов громадянського суспільства. Без партнерських стосунків між державою та суспільством не може сформуватися ані потужна держава, ні успішне, багате стабільне суспільство, тут потрібний діалог рівних. Але це партнерство передбачає жорстке “опонування владі” завдяки інституційному розвитку свободи слова і контроль за нею з боку населення, громадянських інституцій.

Список використаних джерел

1. Американские просветители. Избранные произведения : в 2 т. Сер. Философское наследие. – М. : Мысль, 1968. – Т. 1. – 520 с.
2. Донелі Дж. Права людини і західний лібералізм [Текст] / Дж. Донелі. – К. : Смолоскип. – 2002. – 319 с.
3. Habermas J. Faktizität und Geltung. Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaat. – Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2009. – 704 s.
4. Habermas J. Technik und Wissenschaft als “Ideologie”. – Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1999. – 170 s.
5. Ostrom E. Governing the commons – the evolution of institutions for collective action. – New York : Cambridge University Press, 1990. – XVIII + 280 p.

References

1. Amerikanskije prosvetiteli. Izbrannije proizvedenija v 2 t. Ser. Filosofskoe nasledie. – M. : Mysl', 1968. – T. 1. – 520 s.

2. Doneli Dzh. Prava ljudy i zahidnyj liberalizm [Tekst] / Dzh. Doneli. – K. : Smoloskyp. – 2002. – 319 s.

3. Habermas J. Faktizität und Geltung. Beitrage zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaat. – Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2009. – 704 s.

4. Habermas J. Technik und Wissenschaft als “Ideologie”. – Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1999. – 170 s.

5. Ostrom E. Governing the commons – the evolution of institutions for collective action. – New York : Cambridge University Press, 1990. – XVIII + 280 p.

Konovalenko–Monzolevska N. V., graduate student, National Pedagogical University M. P. Drahomanova (Ukraine, Kiev)

The philosophical justification of the freedom of speech: “ideology critique” to “governing the commons”

The question of legitimacy ways to ensure freedom of speech under the philosophical point of view is regarded not only as a political and legal, but rather as an ideological and moral. On the example of J. Habermas' philosophical researches and socio-theoretical concept of commons, developed by economist E. Ostrom, it is analyzed the logic of such legitimacy in modern society. The method of hermeneutic interpretation of Elinor Ostrom's concept of commons from the perspective of Jurgen Habermas' philosophical concept of public is applied. Any type of social freedom in general and freedom of speech in particular is enabling only due to overcoming of ideological background processes of the mass consciousness manipulating that deep distorted communication processes. Effective governing of the common good can be provided only with creating such legislation, which is not contrary to local unwritten rules. Partnerships between state and society need a rigid “opposing to authority” due to the institutional development of freedom of speech and its control by the public and the civil institutions.

Keywords: freedom of speech, legitimacy, ideology critique, governing of the commons.

Конваленко–Монзольская Н. В., аспирантка, Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова (Украина, Киев)

Философское обоснование обеспечения свободы слова: от “критики идеологии” к “управлению общим”

Вопрос легитимации путей обеспечения свободы слова под философским углом зрения рассматривается не столько как политический и правовой, сколько как идеологический и моральный. На примере философских разработок Ю. Хабермаса и социально-теоретической концепции общего, разработанной экономистом Э. Остром, проанализирована логика такой легитимации в современном обществе. Применен метод герменевтической интерпретации концепции общего Элинор Остром в контексте философской концепции ответственности Юргена Хабермаса. Любой тип развития общественной свободы вообще и свободы слова в частности, может качественно сформироваться только на фоне преодоления идеологических процессов манипуляции массовым сознанием, которая глубоко деформировало процессы коммуникации. Эффективно управлять общими благами можно, лишь создав законодательство, не противоречащее местным неписанным нормам. Партнерские отношения между государством и обществом предусматривают жесткое “оппонирование власти” благодаря институциональному развитию свободы слова и контроля над ней со стороны населения, гражданских институтов.

Ключевые слова: свобода слова, легитимация, критика идеологии, управление общим.

* * *

УДК 1:316.3:316.423

Попов В. Б.

кандидат философских наук, докторант, Луганский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Луганск)

ДИВЕРСИЗАЦИЯ ОБЩЕСТВЕННОЙ МАКРОЭВОЛЮЦИИ: ВОСТОЧНОХРИСТИАНСКАЯ МИРОСОЦИЕТАЛЬНОСТЬ КАК ЭВОЛЮЦИОННЫЙ КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ ДИСКЕТ

Статья I. ВИЗАНТИЙСКИЙ ВАРИАНТ

Цель данного исследования – поиск новых подходов к проблеме соотношения общего, особенного и единичного в русле тоталогической парадигмы.

Правильный путь видится через выделение концептуально значимых социетальных форм, отражающих сущностные закономерности макроэволюционных процессов, связывающих общее, особенное и единичное (тоталогические дискрет-концепты).

В подобном качестве рассматривается Восточнохристианская миросоциетальность (Византийский вариант). Ее парадигмальная значимость заключается в наиболее полном отражении циклических социально-воспроизводственных трансформаций, замыкающих исторические хроно-

ные разрывы очередным воспроизводственным витком. Развитие происходит здесь в рамках сфероидного промежуточного хронотона между западноевропейской формационностью и азиатской политарностью.

В качестве вывода отметим, что выделение тоталогических дискрет-концептов может стать важным методологическим инструментом в изучении проблемы взаимосвязи общего, особенного и единичного.

Ключевые слова: тоталогический/концептуальный дискрет, диверсификация, Социетальный Универсум, миросоциетальность.

(статья друкється мовою оригіналу)

Постнеклассическая трансформация научного познания привела его в состояние чем-то напоминающее диссипативное, некогда четкие структуры стали размываться, релятивизируя прежнее деление наук на точные и гуманитарные, вместе со строгой иерархией их эвристического потенциала. Наука из некоей кристаллической системы приобрела вид векторного поля, резолвующего самые различные тенденции, колеблющиеся под действием противоположных сил. “Квантование” научного знания вкупе с его дифференциацией/специализацией вызывает усиление интеграционистских тенденций, в частности, в русле универсального эволюционизма, распространяющего интегральную связь на все сферы научного познания. Доказательством этому служит и бурное развитие эволюционной эпистемологии [1]. В структуры “классической” науки инкорпорируются массивы не и вне научного познания (образное мышление/искусство, недискурсивная интуиция/теология, ценностно-антропные аспекты и т.д.), хотя, видимо, и не в духе соловьевского “всеединства”. Говорят уже о “меганауке” и даже “постнауке”.

Все эти процессы не могут не релятивизировать классические отношения между уровнями познания (всеобщее, особенное, единичное), наглядным подтверждением чему служит, в частности, робертсоновский концепт (“глокализация”) а еще задолго до него “многоединство” Л. П. Красавина. Данная проблема уже затрагивалась нами [2, с. 80–84]. Полученные выводы можно свести к следующим положениям. Одинаково неприемлемым представляется как гегелевско-марксистская абсолютизация всеобщности, так и позитивистско-номиналистическая тенденция примата единичного. Правильный путь видится через выделение концептуально-значимых социетальных форм, отражающих сущностные закономерности антропоциетальности как предельной полноты бытия мир – человеческой реальности [3]. Здесь должны быть задействованы парадигмы уже постнеклассической тоталогии, основы которой были заложены В. В. Кизимой [4; 5]. Следует особо выделить положение о целостно-дискретном характере тотальности с возможностью дивергенции в любом ее компоненте [4, с. 28–31]. Тем самым определенная часть тотальности, неся в себе все свойства целого, сама оказывается тотальностью. В. В. Кизима предлагает именовать это качество “принципом диверсификации” [4, с. 30], что перекликается с гегелевскими соображениями о том, что всеобщее как тотальность предполагает, что ее различные члены суть также эта тотальность [6, с. 379, 100, 341]. Под диверсификацией исследователь понимает “излом” монотонного однообразия культурной эволюции за счет смены масштабов развертывания, например, через детализацию ее отдельных сторон (восточные культуры) [4, с. 31]. По нашему мнению, данный “излом” может происходить и по вертикали как переход с одного уровня исследования